

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.5.80](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.5.80)

УДК 338.48

З. М. Герасимів,

*к. геогр. н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства,
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»*

ORCID ID: 0000-0002-2505-2769

Г. М. Христенко,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства,
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»*

ORCID ID: 0000-0001-6773-5990

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Z. Gerasymiv

PhD in Geography, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics of Enterprise Separated Subdivision, National University of Life and Environmental Science of Ukraine «Berezhany Agrotechnical Institute»

H. Khrystenko

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics of Enterprise Separated Subdivision, National University of Life and Environmental Science of Ukraine «Berezhany Agrotechnical Institute»

FEATURES OF TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті проаналізовано туристичний потенціал України: наявність об'єктів історико-культурної спадщини, потенційний фонд природоохоронних та рекреаційних територій. Розглянуто види туризму, які розвиваються в Україні. Досліджено передумови розвитку туризму. Розкрито проблеми розвитку туристичної галузі. Розглянуто сучасний стан туризму в Україні та особливості його розвитку в період пандемії Covid-19. Показано обсяги в'їзного та виїзного туризму у 2020 році. Наголошено на необхідності інноваційного розвитку туристичної галузі.

Розкрито умови сталого розвитку туризму та курортів в Україні. Розглянуто План заходів щодо підтримки туризму у 2021-2023 роках. Визначено основні завдання перспективного розвитку туризму. Запропоновано заходи для ефективного функціонування туристичної сфери. Наголошено на необхідності реалізації Стратегії розвитку туризму та розробки регіональних програм розвитку туризму.

Tourism is a promising direction of social and economic development, an important source of foreign exchange earnings. It affects the development of other industries and employment.

The article analyzes the tourist potential of Ukraine. The number of objects of historical and cultural heritage is indicated. The potential fund of nature protection and recreational territories in different regions of Ukraine is described. The main types of tourism developing in Ukraine are considered. The preconditions of tourism development are investigated.

The difficult economic and political situation in the country, hostilities in the east, the annexation of Crimea and the Covid-19 pandemic had a negative impact on the development of tourism.

The current state of tourism in Ukraine and features of its development during the Covid-19 pandemic are considered. It is indicated which tourist tours are of most interest to consumers today. The most popular today are "weekend rest", budget vacation, comfortable vacation and vacation with individual accommodation.

The volumes of inbound and outbound tourism in 2020 are shown. The need for innovative development of the tourism industry is indicated. Market conditions, the level of education and qualification of staff, the availability of resources in the study area, especially unique resources determine the degree of innovative development of the tourism industry.

The problems of tourism industry development are revealed. Lack of information about attractive tourist facilities of certain regions in the Ukrainian and international tourist markets, low level of state support, lack of advertising, insufficient development of tourist infrastructure hinder the effective development of tourism. Unsatisfactory quality and a narrow range of tourist services have a negative impact on the competitiveness of domestic tourism. To ensure the socio-economic efficiency of tourism, it is necessary to create conditions for the functioning of tourism on the basis of sustainable development. The conditions of sustainable development of tourism and resorts are analyzed.

The Action Plan to support tourism in 2021-2023 is considered. Measures for the effective functioning of the tourism sector are proposed. Emphasis is placed on the need to implement the Tourism Development Strategy and regional tourism development programs.

Providing state support to the industry, effective use of tourism potential, improving the quality of tourism services, attracting investment, participation in international tourism development programs, use of modern information technologies, improving tourism infrastructure are the main objectives of long-term tourism development.

Ключові слова: туризм; туристична сфера; туристичний потенціал; інновації; сталий розвиток.

Keywords: tourism; tourist sphere; tourist potential; innovations in tourism; sustainable development of tourism.

Постановка проблеми. Туризм є одним з перспективних напрямів соціально-економічного розвитку, джерелом валютних надходжень, визначає розвиток інших галузей, впливає на зайнятість населення, виступає фактором сталого розвитку сільських територій, створює позитивний імідж окремих регіонів та країни в цілому.

Україна має всі умови для розвитку туризму: мальовничу природу, ландшафтне різноманіття, багату історико-архітектурну та культурну спадщину, сприятливі рекреаційні умови та ресурси, однак можливості туристичної сфери, яка могла б стати рушієм розвитку економіки, не реалізуються повною мірою. Наша держава значно відстає від провідних туристичних держав світу за якістю та різноманітністю туристичних послуг, рівнем розвитку туристичної інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем та особливостей розвитку туризму зробили вчені: І. Безуглий, Д. Стеченко, Л. Федулова, В. Данильчук, А. Александрова, М. Долішній, В. Кифяк, І. Балабанов, П. Гаман, О. Ахмедова, О. Поліщук та інші.

Однак окремі аспекти розвитку туризму в умовах сучасних викликів потребують аналізу та пошуку шляхів перспективного розвитку галузі.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасного стану туризму в Україні та визначення основних завдань його перспективного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туризм – це тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає [7].

Україна, як відомо, володіє значним туристичним потенціалом. Зокрема, вона є однією з провідних країн Європи за кількістю об'єктів історико-культурної спадщини. Лише на державному утриманні перебуває 150 тис. нерухомих пам'яток історії та культури, зокрема 57206 пам'яток археології, 51364 - історії, 16800 - архітектури та містобудування [9].

Потенційний фонд природоохоронних, оздоровчих та рекреаційних територій становить 12,1 млн га, тобто 20% площі території України, що відповідає міжнародним показникам раціонального збереження природно-рекреаційних ресурсів. Одноразова місткість ландшафтів України, враховуючи допустимі природоохоронні норми, становить понад 40 млн осіб.

Найбільшу питому вагу територій і об'єктів природно-заповідного фонду мають:

- від 8 до 13% - Тернопільська, Херсонська, Закарпатська, Івано-Франківська, Хмельницька області;
- 5-7% - Сумська, Рівненська, Чернівецька області;
- 3-5% - Чернігівська, Львівська області. Автономна Республіка Крим;
- до 3% - Донецька, Миколаївська, Полтавська області;
- до 2% - Волинська, Житомирська, Запорізька, Одеська, Черкаська області;
- до 1% - Вінницька, Дніпропетровська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Харківська області [3].

Основними видами туризму є: міський туризм; екологічний (зелений); етнічний; сільський; культурно-пізнавальний; подієвий; медичний, лікувально-оздоровчий; гастрономічний; релігійний; гірський, спортивний, велосипедний; пригодницький та активний; науковий та освітній; круїзний та яхтовий; шопінг та розважальний туризм; інші пріоритетні види туризму [8].

Залежно від категорій осіб, які здійснюють туристичні подорожі, їх цілей, об'єктів, що використовуються або відвідуються, чи інших ознак існують такі види туризму: дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку, для осіб з інвалідністю, культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивний, релігійний, екологічний (зелений), сільський, підводний, гірський, пригодницький, мисливський, автомобільний, самодіяльний тощо [7].

Складна економічна та політична ситуація у країні, військові дії на сході, анексія Криму, пандемія Covid-19 негативно позначились на розвитку туристичної сфери. Значно скоротились обсяги в'їзного туризму, більшість українців або не планують туристичних поїздок, або відпочивають в межах своєї країни чи регіону. Через карантин туристична сфера в Україні та світі опинилась у складному становищі.

Туристична галузь України минулого року зазнала близько 60 мільярдів гривень збитків через пандемію Covid-19 [2].

Багато привабливих туристичних об'єктів залишаються невідомими навіть для українців і практично недоступними для відвідувачів через відсутність належного сполучення чи погану якість транспортної інфраструктури. Значна кількість об'єктів культурної спадщини потребує залучення коштів для відновлення та реконструкції.

Ефективному розвитку галузі перешкоджають недостатня державна підтримка, відсутність пільгового оподаткування та кредитування суб'єктів підприємницької діяльності у сфері туризму. Низький платоспроможний попит значної частини населення вимагає орієнтації на розвиток так званого «бюджетного відпочинку». Однак через закриття кордонів популярності набуває також «vір-відпочинок». На цей сегмент ринку орієнтуються споживачі туристичних послуг, які раніше відпочивали за межами країни, тепер вони планують комфортно відпочити в Україні.

Популярним сьогодні є «відпочинок вихідного дня» із використанням власного транспорту. Часто споживачі вибирають коротші терміни відпочинку та індивідуальне розміщення, більша увага приділяється оздоровчому, морському, сільському зеленому туризму.

За роки незалежності Україна не сформувала чіткої політики інформування світової спільноти про свої здобутки, історичну спадщину, культуру, соціальні реформи. Тому у пересічних громадян за кордоном уявлення про Україну формується завдяки оцінкам державних діячів і міжнародних організацій та найбільше завдяки публікаціям у закордонних мас-медіа, які переважно є негативними, оскільки присвячуються резонансним чи скандальним подіям. Але у більшості іноземців, що відвідали Україну, враження від нашої країни були кращими ніж образ, який формували їм удома власні ЗМІ [5].

Проблемами розвитку туристичної сфери є:

- відсутність інформації про привабливі туристичні об'єкти окремих регіонів на українському та міжнародному туристичних ринках;
- недостатня реклама та невміння зацікавити відвідувачів;
- низький рівень розвитку об'єктів туристичної інфраструктури;
- недостатній розвиток розважального сектора туристичної індустрії;
- проблеми з екологією.

Незадовільна якість та вузький асортимент туристичних послуг негативно позначаються на конкурентоспроможності вітчизняного туризму.

За даними Державної прикордонної служби України, минулого року наші співвітчизники здійснили подорож до 123 країн світу. Всього за кордон, навіть зважаючи на карантинні обмеження, змогли потрапити понад 11 млн 250 тис. громадян країни. Найбільш відвідуваними стали три країни, що межують з Україною (Польща – близько 4 млн, Угорщина – 1 млн 635 тис. та Росія – 1 млн громадян України). Серед лідерів минулого року були також такі країни як Туреччина, де побувало 965 тисяч українців, та Єгипет – 730 тисяч [4].

Іноземців в Україну у минулому році прибуло майже втричі менше – приблизно 3,4 млн. Гости до нас завітали зі 192 країн світу. Найбільше в Україну приїздило знову ж таки із країн, що межують з нашою державою. І тут лідерами стали громадяни Молдови – 933 тис., Білорусі – 463,5 тис., Росії – 390 тис., Польщі – 272 тис., Румунії – 229 тис та Угорщини – 217 тис. А також Туреччини – 149 тис., Німеччини – 74 тис., Ізраїлю –

57 тис. та США – 42 тис. Переважна більшість іноземців перебували в Україні з приватною та туристичною метою, а 70 тисяч осіб прямували через нашу країну транзитом [4].

В сучасних умовах господарювання, враховуючи нові виклики, що стоять перед туризмом, необхідно застосовувати нові підходи, принципи та механізми активізації розвитку туристичної сфери. Саме використання інноваційних рішень дасть змогу подолати існуючі проблеми та забезпечити ефективний розвиток туризму.

До інновацій у туризмі відносять нововведення, що характеризують відновленням фізичних і духовних сил споживача; якісними змінами туристичного продукту; розвитком туристичної інфраструктури, процесів формування та позиціонування туристичних товарів і послуг; змінами факторів виробництва [1].

Ступінь інноваційного розвитку туристичної галузі визначають: ринкова кон'юнктура, рівень освіти та кваліфікації кадрів, наявність на досліджуваній території ресурсів, передусім унікальних ресурсів [1].

Для забезпечення соціально-економічної ефективності туристичної діяльності необхідно створити умови для функціонування туризму на засадах сталого розвитку.

Умовами сталого розвитку сфери туризму та курортів є:

- забезпечення координуючої ролі держави в реалізації національної туристичної політики;
- концентрація ресурсів держави на пріоритетних завданнях розвитку сфери туризму та курортів;
- створення загальнодержавної інформаційної системи у сфері туризму та курортів та її інтеграція до світової інформаційної туристичної мережі;
- удосконалення законодавства з питань регулювання суспільних відносин у сфері туризму та курортів;
- популяризація нашої держави у світі та просування якісних національних туристичних продуктів у світовому інформаційному просторі [8].

Згідно з Планом заходів щодо підтримки сфери культури, охорони культурної спадщини, розвитку креативних індустрій та туризму, затвердженим урядом, у сфері розбудови сучасної туристичної інфраструктури у 2021 році буде розроблено Державну цільову програму розвитку внутрішнього та в'їзного туризму «Мандруй Україною».

Протягом 2021-2023 років у галузі туризму також планується:

- провести дослідження щодо змін та перспектив розвитку ринку туристичних послуг, вивчення існуючих цільових аудиторій;
- запровадити Єдиний туристичний реєстр — національну систему збору та аналізу туристичних даних;
- створити умови для розвитку конференц-індустрії, зокрема створити Державне конференц-бюро;
- створити і впровадити офіційний багатомовний туристичний портал;
- розвивати туристично-інформаційні центри;
- розвивати і популяризувати в'їзний та внутрішній туризм у рамках проекту «Мандруй Україною»;
- реалізувати проект «Туристичні магніти України» [6].

Основні завдання перспективного розвитку туризму:

- забезпечення державної підтримки розвитку туризму як важливої галузі економіки країни;
- розробка та реалізація регіональних програм розвитку туризму;
- ефективне використання туристичного потенціалу окремих регіонів країни;
- комплексний розвиток туристичної та рекреаційної сфер;
- диверсифікація туристичних послуг, підвищення їх якості та конкурентоспроможності;
- розбудова, покращення та вдосконалення туристичної інфраструктури;
- популяризація цікавих туристичних об'єктів в країні та за її межами;
- залучення інвестицій в розвиток туристичної галузі, реконструкцію та розбудову туристичних об'єктів шляхом створення сприятливого інвестиційного клімату;
- надання податкових пільг для новостворених малих підприємств туристичного спрямування;
- розвиток сільського та екотуризму;
- вдосконалення системи наукового забезпечення та якісної підготовки туристичних кадрів;
- гармонізація законодавства у сфері туризму з європейським та світовим, дотримання міжнародних стандартів якості туристичних послуг;
- гарантування безпеки споживачів туристичних послуг та захист їхніх прав;
- використання досвіду держав, що займають провідні позиції на ринку туристичних послуг;
- участь в міжнародних програмах розвитку туризму;
- використання сучасних інформаційних технологій для ефективного розвитку туристичної сфери.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Для ефективного функціонування туристичної сфери та виконання пріоритетних завдань туризму необхідно забезпечити державну підтримку та сприяння розвитку галузі, реалізувати Стратегію розвитку туризму, розробити регіональні програми розвитку туризму, підвищити конкурентоспроможність українського туристичного продукту, стимулювати залучення інвестицій та рекламувати привабливі туристичні об'єкти в Україні та за її межами.

Література.

1. Давидова О. Особливості застосування інновацій у розвиток туристичної галузі України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. Київ, 2015. № 7 (172). С.65-69.
2. Збитки туристичної галузі. *Державне агентство розвитку туризму*. URL: <https://babel.ua/news/57958-derzhagentstvo-turizmu-za-minuliy-rik-turistichna-galuz-zaznala-60-mlrd-grn-zbitkiv> (дата звернення: 25.02.2021).
3. Кифяк В. Ф. Розвиток рекреації і туризму як один із чинників формування інвестиційної привабливості регіону. *Економіка та право*. 2013. №1. С.128-132.
4. Куди подорожували найчастіше українці, звідки прибували іноземці у 2020 році. *Державна прикордонна служба України*. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/2020-y-Kudi-podorozhuvali-naychastishe-ukrainci-zvidki-pribuvali-inozemci/> (дата звернення: 02.03.2021).
5. Мельниченко О. А., Шведун В. О. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні : монографія. Харків: Видавництво НУЦЗУ, 2017. 153 с.
6. План заходів щодо підтримки сфери культури, охорони культурної спадщини, розвитку креативних індустрій та туризму. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-plan-zahodiv-shchodo-pidtrimki-sferi-kulturi-ohoroni-kulturnoyi-spadshchini-rozvitku-kreativnih-industrij-ta-turizmu> (дата звернення: 28.03.2021).
7. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.03.2021).
8. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#n9> (дата звернення: 17.02.2021).
9. Титова О. Деякі актуальні питання збереження культурної спадщини України. *Праці центру пам'яткознавства*. Київ, 2009. С. 5.

References.

1. Davydova, O. (2015), "Features of application of innovations in development of tourist branch of Ukraine", *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, vol. 7, no. 172, pp. 65-69.
2. State Agency for Tourism Development (2021), "Losses of the tourism industry", available at: <https://babel.ua/news/57958-derzhagentstvo-turizmu-za-minuliy-rik-turistichna-galuz-zaznala-60-mlrd-grn-zbitkiv> (Accessed 25 February 2021).
3. Kyfiak, V. F. (2013), "The development of recreation and tourism as one of the factors shaping the investment attractiveness of the region", *Ekonomika ta pravo*, vol. 1, pp. 128-132.
4. State Border Guard Service of Ukraine (2021), "Where did Ukrainians travel most often, where did foreigners come from in 2020", available at: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/2020-y-Kudi-podorozhuvali-naychastishe-ukrainci-zvidki-pribuvali-inozemci/> (Accessed 2 March 2021).
5. Mel'nichenko, O. A. and Shvedun, V. O. (2017), *Osoblyvosti rozvytku industrii turyzmu v Ukraini: monohrafiia* [Features of the tourism industry in Ukraine: a monograph], Vydavnytstvo NUTsZU, Kharkiv, Ukraine.
6. Government portal (2021), "Action plan to support the sphere of culture, protection of cultural heritage, development of creative industries and tourism", available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-plan-zahodiv-shchodo-pidtrimki-sferi-kulturi-ohoroni-kulturnoyi-spadshchini-rozvitku-kreativnih-industrij-ta-turizmu> (Accessed 28 March 2021).
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (1995), The Law of Ukraine "About tourism", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 11 March 2021).
8. Verkhovna Rada of Ukraine (2021), "Strategy for the development of tourism and resorts for the period up to 2026", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#n9> (Accessed 17 February 2021).
9. Tytova, O. (2009), "Some topical issues of preserving the cultural heritage of Ukraine", *Pratsi tsentru pam'iatkoznavstva* [Works of the Center for Monument Studies], Kiev, Ukraine, p. 5.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2021 р.